



Politikai
röpiratok

87

87
678

AZ

IDŐ INTÉSEI.

ELMÉLKEDÉS

TÁRSADALMI VISZONYAINK FÖLÖTT.

Bajaink legsúlyosabbika
a ker. szeretet fogyatkozása.

Csaplár Benedekről.

14.

BUDAPEST,

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM NYOMDÁJÁBAN.

1875.

61572 007692 13

DE BALLAGI GÉZA.

Radix omnium bonorum est charitas, et radix omnium malorum est cupiditas; et simul ambae esse non possunt; quia nisi una radicitus evulsa, alia plantari non potest. — (S. August. Hom. 7. sup. Johan.)

In charitate pauper est dives; sine charitate omnis dives est pauper. Haec in adversitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis est, in bonis operibus hilaris est, in temporalibus ditissima, in hospitalitate latissima, inter bonos fratres leatissima, inter falsos sapientissima. (S. August. de laude charitatis.)

Csaplár Benedek k. r. áldozár értekezése

a Szent-László-Társulat 1874. november 18-iki közgyűlésén.

Nagyméltóságu s föltisztelendő Püspök-Elnök ur!

Mélyen tisztelt közgyűlés!

I. Emlékezve azon emelkedett szellemű előadásokra, melyek a Sz.-László-Társulatnak közgyűléseit oly jelentékenyen ünnepélyesíték, nem csekély habozást éreztem, midőn annak egyik előkelő tekintélye igénytelenségemet e nagyobb illetékű feladatra fölszólítani kegyeskedett. — Azonban az ügy iránti érdeklődés és a felhívó iránti tisztelet készségre intének. Napjaink szokatlan körülményeire is gondoltam, melyek sokban mellőztetik már a rendes viszonyok szabályait.

Nem csupán szólásom indokaul, hanem annak tárgyára nézve is fölemlitendőnek véltem ezt, egyaránt távol az álszerénység hivalkodásától, valamint az önbizalom fontoskodásától.

Régi elveim egyike, hogy mindannak, ki a fensőbb eszmék szolgálatára vállalkozott, szent tartozása azok ügyében tehetsége szerént, minden jó alkalommal helyt állni. S e kötelességérzet jelenben parancsolóbb, mint valaha. — Ezt tartva szem előtt azzal kívánám e diszes alkalmat hasznosítani, hogy himzetlen nyíltsággal igyekszem tolmácsolni azon hő ohajtásokat, melyek e társulatnak a súlyos-

bodó körülmények közt is eszközölhető lendítését célozzák.

II. Visszapillantva e társulatnak közel másfél évtizedi multjára, derüs-borus hangulat váltakozását kell hogy érezze a szív, mely egyházunk s hazánk fensőbb szellemi érdekeiért buzog.

Társulatunk jegyzőkönyvei a lélekemelő tanuságok mellett busító adatokkal jelzik az adakozó részvétnek ez utóbbi években mindinkább apadozását. — Láttatják azt a gondosan kezelt kimutatás számrovatai s hangsulyozva vallják a titkári jelentés panaszai. (l. 1871. s 1872. jegyzőkönyv.)

E kedvezőtlen állapot kijelentése többszöresen juttatva köztudomásra nem hangozhatott el úgy, hogy a gondolkodóbbakban élénkebb figyelmet ne keltsen.

Válságos viszonyaink hatása mindinkább ébreszteni látszik az elméket oly intézmények iránt, melyek feladata lényeges befolyást gyakorolni társadalmi fejlődésünkre.

S ha ez oknál fogva más kevésbé fontos, de életre való tényezők létföltételei is mind komolyabban számba vétetnek: méltán kelthetett e társulat buzgalmi lankadozása némi megilletődést még olyanokban is, kik előbb közönnyel tekinték szerény működését.

Vajjon mily okokból származik a részvét alábbhagyása? külső vagy belső viszonyokból keletkezik-e az?

Vajjon kevésbé szükséges-e már az a jótékony segélyezés, melynek gyakorlása végett e társulat létesült? Vagy kevésbé érvényesíthetők azon módok, melyekkel előbb lelkesítnie sikerült azon eszmék iránt, melyek javára munkálni törekszik?

Ilyen s efféle kérdések merültek föl a jelzett állapot fölött komolyabban tünődő elmékben. Mert társulatunk-

nak egy évtizeden át számos akadály daczára is meglehetősen sikerrel folytatott buzgalma inkább folytonos gyarapodását látszott igélni.

Kik hármass czélzata felé törekvését, vállalási, hazafiui s kulturai üdvös tényezését magasabb szempontból tekintik, annál érzékenyebben illetődtek meg az adakozás csökkenése miatt, minél fölívőbbnek látják a körülmények alakulását arra, hogy az ily szellemű sürögés folyton fokozódva növekedjék. — —

Részvétgerjesztő hatása van az életfogyatkozásnak, ha az kevésbbé érezteti is a kimulás által okozandó hiányt. A nemes gyümölcs termésével biztató fa, a szép tehetségű s hasznos tevékenységre képesített egyén életerőinek lankadása méltán sajnálkozásra indítja az érzékeny szívet. Az alkonyodó nap bágyadó sugárai merengésbe ejtenek, habár tüdítő pihenésre intik fáradt erőinket s vidám hajnal ígéretével bucsuznak el. Hogy ne esnék zokon a magasabb czélokért lelkesült kebelnek, midőn oly erkölcsi tényezőnek látja ernyedését, melynek hivatása nemesbitő hatással munkálni a hanyatlás ellen?

A részvétitkulás miatti panaszok méltán kelthettek aggodalmat; mert »esse solito rariores, initium est gradatim desinendi. (Plinius L. II. ep. 14.)

III. Természetes, hogy azok, kik e társulat feladata iránt közelebbről érdeklődnek, hanyatlása fölött tünődvén nem csak ennek okait vizsgálgatták, hanem oly módokról is elmélkedtek, melyek által a lankadó buzgalmat ismét lendíthetni vélték.

E tekintetben a jóakaratu vélemények különböző árnyalatokban nyilvánultak. Hisz régi tapasztalat, hogy az emberi elmékben azon-egy tárgy iránt is nagyon eltérő né-

zetek támadnak a különböző felfogás miatt, még ha azon-egy szempontból indulnak is ki.

»Varia sunt hominum iudicia — írja Plinius L. I. ep. 20. Corn. Tacitushoz — variae voluntates ; inde qui eandem causam simul audierunt, saepe diversum, interdum idem, sed ex diversis (animi) motibus sentiunt... Omnibus ergo dandum est aliquid, quod teneant, quod agnoscant.«

Erre gondolva, több oknál fogva méltánylandóknak vélem a jó szándéku vélemény-árnyalatokat. Ugy hiszem, a jó ügy iránti buzgalom, mely a valósíthatónál többet ohajt, jóval becsesebb a lanyha részvétnél. És nem valami nehéz dolog az olyan vélemény-árnyalatokat kellő összhangzásba hozni, melyek az önzetlen szeretet működésének módjairól különbözőleg nyilatkoznak ugyan, de az ügy lényegére nézve sajátlag azt ohajtják, a mi valóban kívánatos, sőt szükséges, és így a sarkpontban eléggé találkoznak.

Csupán annyiban vonatkozzék ez azon véleménykülönbségre, mely e társulat körében folyt eszmecserék alkalmával is nyilatkozott, a mennyiben az is élénk bizony-sága azon hő érdeklődésnek, melylyel egyletünk tényezői ennek ügyét a mostoha körülmények daczára nem csak biztosítani, hanem mindinkább lendíteni igyekvének ; mert azon meggyőződést táplálják, miszerint a jelen társadalmi viszonyok irányzata mind nyomósabb érvekkel sürgeti ezen-tul ama buzgalom növelését, melynek feladata a bensőbb kegyelet és valódi keresztény szeretet élesztése s ápolása.

Nem meddő szóváltások valának azon tanakodások, sőt némely határozatokat is eredményeztek a végett, hogy a társulat ügye iránti részvét nagyobb gyarapodást nyerjen.

IV. Azonban, ha azon számtalan akadályokat tekintjük, melyek napjainkban az üdvös intézkedéseknek majd minden lépten-nyomon utját állják, — kiáltó szükségét érezzük inkább, mint valaha, e lelkesítő apostoli intés menél gyakrabbi hangoztatásának: »i n s t a o p p o r t u n e i m p o r t u n e« stb. (2. Timoth. 4. 2.)

Midőn annyi a kártékony befolyás, mely a jóra való igyekvéseket is zibbasztja: nem csekély küzdelembe kerül már csak ezek megóvása is. S ez indokul szolgálhat arra, hogy a többször hallott buzdítások ismét és ismét hangsúlyoztassanak.

Napjainkban a szavazatok számíttatnak inkább, semmint latoltatnak. S habár, midőn kettő mondja ugyanazt, már nem teljesen ugyanaz: mégis hathatós érv gyanánt vétetik valamely ügynek több oldalról támogatása. Hisz az ártalmas elveket az általok keltett áramlat juttatá hatalomra, — ezt pedig számsokasítás és szünetlen zaklatás által eszközlik érdekeltjeik.

V. E mind komolyabb, mondhatni komorabb alakot öltő jelenségekkel szemben bizonyára nagy ideje, hogy az ép gondolkodásuak serényen igyekezzenek oly egyletek létfölteteleit kellőleg megszívleltetni, melyek feladatát e válságos körülmények között t á r s a d a l m i, v a l l á s e r k ö l c s i é s n e m z e t i f e n s ö b b é r d e k e i n k n a p r ó l - n a p r a s ű r g e t ö b b é r v e k k e l f o k o z z á k. — »Fas est et ab hoste doceri.«

A Szent-László-Társulat hármias célzatának bármelyik irányát tekintve, ez idő szerént azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy a fiui kegyelet- és testvéri szeretetnek eddig tanúsított áldozatait e mostoha viszonyok folytán kétségkívül továbbra is igényelni fogják rokonszenvi tartozásaink.

Ezek mellett pedig még sok egyéb körülmény követeli, hogy a szükséges egység kapcsai mennél gondosabban

fentartassanak oly szellemi viszonyok erősítésére, melyek a történelem tanúságai szerint kölcsönös jótékonyssággal háramlanak vissza, miként a párakként felszállt nedvek üdítő harmata s termékenyítő permetezése.

Ha a jelen társadalmi ziláltságot, az ugynevezett »modern irányzatok« szanaszét törekvéseit élesebben szemügyre vesszük: szivünkben sajnáskelhet azon tapasztalat, — hogy a sok oszlató elem közt épen az üdvös czélokra egyesítő törekvések mind kevésbé juthatnak érvényre, sőt a huzamosabb kitartás helyett hovatovább ernyedeznek, holott amazok ellenében mindinkább erősülniök kellene. Mert »commune periculum concordia propulsandum.« (Tacit. Agricola 29.) —

VI. Anyagi tehetség fogyatkozása emlegettetik az áldozati igények ellenében. Ámde a mulékony kedvtelésnek, az élvkórnak alig látjuk a miatt némi korlátozását. — Mintha feledtetnék, hogy magasb czélok erőfeszítés nélkül soha és sehol sem létesíthetők.

Mindenütt s minden időben kárhoztatta az emelkedettebb céltudat a magán érdeknek a közjónál többre becsülését s körjelenséggként bélyegezte azt, midőn »privato usui bonum publicum postponitur« (Tacit. Annal. VI. 16.) Mert pulyaságnak tarták már a pogány bölcselők jobbjai is az önzést s csupán a mulandók iránti gondoskodást. — »O quam contempta res est homo, nisi supra humana se erexerit!« Igy sohajt föl Seneca (Nat. Quaest. I. I. praef.)

»Si barbarorum est in dies vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent« — így buzdít Cicero.

»Oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus aeternas anteferre« így int Plinius (L. VII. ep. 18.)

E komoly intelmeket mennyivel inkább hangoztathatja az örökkévalóságról alaposabban oktatótt keresztény

hivő, kit az igazi erény-gyakorlás végett önmegtagadó áldozatokra köteleznek hitelvei és magasztos példákkal buzditnak szellemi nagy példányai!

Ezekhez képest vajmi gyöngéknek mutatkoznak oly érzelmek, melyek az anyagi kellekek némi fogyatkozásait eléggé mentő oknak tartják arra, hogy miattok a magasabb lelki érdekek károsuljanak! — Ily érzület mellett a mostoha viszonyok szorongatásai közt sok nemes czélt el kellene ejteni a jövőnek alig pótolható kárára. De a fensőbb eszmék s lelki tartozások ernyedetlen kitartásra intenek. »Rebus in adversis animum submittere noli, spem retine.« (Catonis Distich. 2. 25.)

VII. Ázonban a zordon idők edző hatásuak. A mint az egyre borongóbb tünetekből bőven sejthetni, a jövő még nagyobb megpróbáltatásokat készít számunkra, melyeknek elviselésére sokkal több lelki erő fog szükségeltetni, mint a mennyi jelenben tapasztalható. Okosság dolga az előre-gondoskodás, — s még az eshetőségekre is elkészülés. — Mert : quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.« (Virgil. Aen. V. 710.)

Társadalmi mozgalmaink irányzataiból nem eléggé látható-e annak hova fejlődése? Azon égető kérdések, melyek a haladottabb társadalmak észlelőit már évtizedek óta, mind kínosabb föladatokkal fásasztják, kevés idő folytán nálunk is napról-napra aggasztóbban jelentkeznek az új eszmék s átalakítási mozgalmak folytán.

Nem hiányzanak oly tünetek, melyek az alsób rétegben gyülemlő vulcanszerű elemek tetemes mennyiségét sejtetik.

Már nagyon is bőven érezhetők a 19. század uralkodó eszméinek áldásai, s világosan érthető a sokat ígért elszavak gyakorlati jelentése. — »Tantali lapis imminet.«

Azon nagy hézagok, melyek a hajdani pogány társadalmakban mintegy meredek között mélyedeztek, ma is tátongnak. Az érzéki vágyak, az önző törekvések tulerjeszkedése s az anyagi erő feljogosítása következtében annál busitóbban tapasztalhatók, minél sűrűbben hangzik az egyenlőségi s testvériségi üres szólam. — Vajjon mi eszközölheti ezek betöltését?

Hajdan az evangéliumi szeretet igyekvék fönséges buzgalmával hol kiegyenlíteni, hol legalább mérsékelni a telhetetlen önzés által támasztott nagy ellentéteket. Valóban ma is főleg neki jut e nagy hivatás. — Hogy is volna egyébként eszközölhető azon meredélyek és mélységek áthidalása, melyeket az anyagbálványozó új pogányság az ő élvezeti mohóságával s önimádó göggyével mindegyre szaporít a társadalmi életben?

Habár ez irányzat rémletes következményei sokakat megdöbentenek az új eszmék iránt hódolók közül s mindinkább sarkalnak az aggasztó problémák megoldására; de az eredmény váltig bizonyítja törekvéseik elégtelenségét. Az önsegélyzésre való buzdításokat, az emberbaráti adakozásra való sürgetéseket miért ne méltányolnók? — De, mint látjuk, többnyire hiányzik azokban valami igen lényeges kellékre való figyelmeztetés. S e miatt a mégoly leleményes fáradozások is vajmi kevés részben fogyaszthaták a sokszorosan szaporodó bajt!

Mit mondjunk a részben számító, részben kényszeradakozásokról, a kikürtölt könyöradományokról, jótékony-célú vigalmakról s pazar fényű multságokról, melyek a fölös élvek után juttatnak némi csekély jutalékot a nyomorba ejtett tömegnek?

Valódi keresztény érzelmek mindezt csak sajnálattal tekinthetik. — Szeretet-törvényünk fensőbb indokból köte-

lez minket embertársaink segíezésére. — Arra tanít, hogy Istenért tartozunk feleinket szeretni s Isten nevében kell nekik adakoznunk.

VIII. Nagy tekintélyű gondolkodóink, kik a jelen társadalom körjelenségeit mélyebben kutatják, s magasabb szempontokból elemezik, világosan láttatják, miért nem orvosolható a baj azon áramlat szellemében, mely azt előidézé.

Dupanloup és Ketteler, hogy csak a legfeltünőbbeket említsem, kik az új társadalom tömérdek bajait az igazi keresztény szeretet érdeklődésével szintegy, mint lángelméjük mélyreható észlelésével oknyomozólag vizsgálják, nagy érvekkel mutatják ki, hogy a társadalom égető kérdései csak igazán keresztény szempontból oldhatók meg. S erről kiki legott meggyőződhetik, mihelyt az evangéliumi tanokat s a ker. szeretet parancsait alapos értelmezésből komolyan tanulmányozza.— Innét van, hogy a valódi ker. szellemben gondolkozók idő és tér távolsága daczára oly egyezőleg fejtegetik ama nehéz feladatot, miként ezt számos egyéb elévülhetlen becsü egyházi íróink közt különösen aquinói sz. Tamásnak e kérdésre vonatkozó fejtegetéseiből láthatni. (l. »A socialis kérdések megoldásáról, aquinói sz. Tamás tanai szerint«. »Kath. világ« októberi füzet.)

A ker. hitelveken alapult erkölcsi törvények jelölik ki a társadalmi élet legüdösebb irányzatát, főczélul tüzvéni ki a lelki tökély azon magaslatát, mely a valódi boldogság forrásához vezet. E végett az erények olyatén gyakorlatát követelik, mely a testi vágyaknak és szenvedélyeknek minden kitelhető módon fékezését, az áldozatkész s önmegtagadásba kerülő szeretet munkásságát szükségképen igényli, hogy azon egy testület tagjai egyaránt munkálhassanak a közcélra. Ezért szünetlen küzdelemre sürgetnek az érzéki

természet azon három főingere ellen, melyek a legveszélyesebb vágyódásokat gerjesztik, t. i. a birtok-, a hivalkodás- és élvezetkór ingere ellen; mert ezek szertelensége okozza a társadalom legsúlyosabb csapásait s azon szörnyű állapotot, melynek ostromlására az anyagelvi gondolkodás-módnak a »létért való küzdelem« ürügye miatt nincsenek, nem lehetnek hatékony érvei.

Hogyan ellenezze a mohó kívánságok tulkapásait s ezekből sarjadó visszaéléseket az a szabados gondolkodás, mely az »anyag- s erón túl« egyébre alig eszmél? Hisz szerénte jogosult, ha »sua cuique deus fit dira cupido. (Vir. Aen. 9. 185.) Miképen hasson a mértékletlenség, kéjelgés, a fényűzés pazarvágya ellen, az uzsora kapzsisága s egyéb nyomort és pusztulást okozó szenvedélyek ellen? — Hisz a létért küzdők feleik bukásával emelkednek, káraikból hasznot vonhatnak. *Mors unius, vita alterius.* — Ha emlegeti is közben e mai észjárás a takarékossgot, minő módokat ajánl annak valósítása végett? Példák mutatják, melyeket fölösleges említeni. Kiki látja, tapasztalja azokat. — Eléggé ismeretes az is, hogy minő eszközökkel s módokkal igyekszik a kereszténységtől idegenkedő »philanthropismus« a társadalmi kórálapotot enyhíteni. Anélkül, hogy az igaz jóakarat gyanúsítását vagy félreismerését helyeselném, csupán az indokok, célzatok s eredményi jelenségek különbözőzését illetőleg véltem ezt érintendőnek. Mert nem vesztheti értékét ezen régi mondat: »*Quid-quid agunt homines intentio iudicat omnes.*«

Egyébiránt terjedelmes elmeművek megható részletekkel, gondosan összeállított statistikai adatokkal ismeretik e fennen dicsérgetett korszellemben, a »modern irányban« fejlett társadalmak bensőbb viszonyait, melyeket különben is »*ex fructibus*« eléggé ismerhetünk már.

Vajmi sok van azokban, mi épen nem irigyelhető, sőt inkább szánakozásra indító! — Vegyük csak fontolóra a nőttön-növekvő kivándorlásokat, a tőke és munka aránytalan viszonyai miatti háborgásokat, a lelkiismeretlenség aljas üzelmeit, a testi és lelki elnyomorodás áldozatait stb. Mily sötét foltokkal illusztrálják az effélékről hiven értesítő adatok azokat a nagy fölvilágosultsággal kérkedő, de nagy részben már elművelt társadalmakat!

IX. Ismerve már eddig is, mit eredményezett nálunk azok mohó utánzása, ugyan mit gondolhatunk józan elmével, midőn azt látjuk, hogy még ennyi szerencsétlenség sem eszméleti eléggé honosainkat arra, hogy azok ártalmait eszélyesen számba vegyék? — Hányan fáradoznak s költekeznek még most is oly intézmények behonosításáért, melyek itt bizonyára még bővebben megszülik az ott künn is nagyban előidézett közromlást! — Mint valami hódítási vívmány dicsőítve, magasztalva, s mintegy diadalérzettel szállittatik be akárhány vészrejtő csirája a korcsosító szellemnek. — Ki nem emlékezik a behivogatott, ünnepélyesen fogadott s díjazott nyeglékre, kik az áltudománynyal szemfényvesztést üznek, az aljasult érzelmekkel tetszelegnek s az elállatiasodásra biztatgatnak hitvány nyerészkedésből?

Nem azon »infandus dolor« érzelmét gerjesztheti-e ily látvány a még ép szivekben, melylyel Virgilius Aeneasa azon tragikus élményeinek elbeszéléséhez fog, »quorum pars magna fuit, quaeque ipse miserrima vidit?« (Aen. II. 5.)

Bámulatos, mennyi találó kép van e régi remek költeményben (I. II. k. 230—300.) azon való eseményekre, melyeknek tanui valánk ez utóbbi évtizedek folytán

De van olyan akárhány a megtörtént dolgokról szóló

XI. Említendőknek véltem ezeket már azon szomorú tapasztalatokra is gondolva, melyek jobbaink szívét éles fájdalommal nyilalják a miatt, hogy nem kevesen találkoznak a társadalmi rend védelmére, a hiterkölcsi alapu s így igazán léleknemesítő művelődés előmozdítására hiyatottak közt is, kik a szertelen dicsvágy, gyarló hiuság s önzés által elkapatva, az álműveltség gőze által elbódítva azon irányzatnak hódolnak, mely immár mind nyiltabban kénytelen kudarczait vallani. Azon hiszemben, hogy majd ugy a korszerű műveltség színvonalára, sőt a tudomány magaslatára is könnyű szerrel feljuthatnak, nagyobb elismertést, népszerűséget nyernek s kiválókul tündökölhetnek, készek a legmagasb elveket cserben hagyni, — roppant csalódással; mert a fölkarolt irányban csak a sekély áramlat felületén lebeghetnek, s ennek leaptáival csakhamar oda jutnak, hová alig kívánkozhattak. — Vezérelvök »placere quam plurimis« habár nem »bonis,« mint Terentius ajánlá; holott bizony a tudományszomjas lélekre nézve is mennyivel illőbb volna eme jelszó: »placere optimis et sapientissimis, etiamsi paucissimis.«

E sajnálatra méltó tévedéseket a szertelen hiuság mellett alkalmasint leginkább tulajdoníthatni azon gondatlanságnak, mely elmulasztá buzgó igyekvéssel kiérdemelni azt a magas becsű kegyelmi ajándékot, melyet a nagy apostol az összhangzatos lelki munkálkodásra való fensőbb adományok sorában a szellemek megkülönböztetésének (discretio spirituum) nevez (I. Korinth. 12. 10.) azon ihletes levelében, melynek 12. s 13. része egyébként is teljes a legüdvösebb intelmekkel, főleg azokat illetőleg, kiknek gyöngeségére a főnebbi megjegyzések gyöngéden s jóakarólag vonatkoznak.

Hiszszük, mert hisz a jelenségek is láttatják, hogy

a haladó idő mindinkább megfejtendi, s igazolandja az év-századok igazait. »Tempus omnia revelat« u. m. Tertulianus (Apolog. contra gentes.) Addig is mulaszthatlan erkölcsi tartozásunk legalább a szeretet fájalmát megszóltatnunk, habár neheztelést kelt is az egyelőre. »Ulcus tetigisse iuvabit« már csak azért is, hogy »ruina maioris sit cautela minoris.« Mert szomorú valóság, hogy a nagyobb tévedések számos kisebbeket vonnak maguk után, vagy legalább sokakat tétovázásba, habozásba ejtnek, melynek belküzdelsei tetemesen bénítják a jóra való igyekvést. — És ebben nem csekély oka rejlik annak, hogy az önzetlen áldozatot igénylő törekvés hívei lelkes soraikban fogatkozást, sőt ritkulást tapasztalnak. Innét lőn nem egy üdvös vállalatban a lankadozás, langyosság és közöny, mely tétlenül is az ártalmas iránynak juttatja azt, a mivel a jobbnak tartoznék, — sokban pedig tényleg is oda munkál.

Occurendum igitur augescensibus vitiis et medendum est. (Plinius IX. ep. 37.)

XII. Sok szédülést okoz a korszellem hibás felfogása. Ebből ered, hogy akárhány jobbra termett elme is a kor-szeszély, sőt korcsszellem játékszerévé silányúl, mérvadó tekintélynek tartván azt, a mi szemfényvesztésével ephemerezajt út, kápráztat. — Csodálatra indíthat az a gyarló hiszékenység, mely olykor a legámítóbb elméleteknek, mintegy vakon hódol, midőn a legfőbb iránti hiten oly könnyedén túlad, kevésbe vévén azt, hogy »fidem qui perdit, perdere ultra nil potest.« (Publ. Syr.) Mert hogy a hittel együtt jár a hitel is, ezt fensőbb nyilatkozatok s történelmi események tudatják; számunkra pedig sok máson kívül a messzelátó Széchenyi István is nagy érvekkel bizonyítja. Vajha idején megértetett volna »Hitel«-e és »Világ«-a! Nem jutottunk volna »Világos«-on át hit- és hitelvesztesre.

A korszellem hibás felfogása okozza a valódi fölvilágosodás, az igaz tudomány iránti tévedést is. — Azon gyöngék, kik hivalkodási czikkül vagy nyereség eszközeül tekintik a szellemi birtokot, nem képesek fölemelkedni a hívő bölcsesség magaslatára. Ők ellentétben látják a hitet a tudománnyal. Nem ismerik azon nagy szellemeket, melyektől ezek szép szövetségét helyesen megtanulhatnak. Innet van, hogy igaz való helyett látszatot hajhásznak, ezt eszményítik s ennek bálványoznak. — »Tantopere facit arrogancia stultus.« (Chrysost. Hom. XX. ad Rom.)

Mily más nézetben vannak, kik a nevére igazán méltó tudomány s valódi lelki műveltségre törekednek, kik azt nem hiuság czégeül keresik, nem a »test és vér« ösztönei, hanem fensőbb sugalmak szerint méltatják! — —

XIII. Kissé huzamosabban kellett foglalkoznom ama lényeges bajjal, mely napjaink legsujtóbb csapásait idézi elő; hisz a fölvetett kérdésekkel szemben is legcsomósabbnak mutatkozik azon ok, mely többnyire minden üdvösebb feladatnak hátrányát okozza nálunk. Ez a fő bajfészek a szellemi közönbösség, s igen soknál a jóra való restség, melyet ez »új korszak« befolyása tetemesen növelt az érzelmek tompítása és az eszményibb vágyakból való lehangolása által.

Minő gyógymódját keressük e nagy bajnak? — Volna biz az elég; de fájdalom az orvoslandók nem fogadják be, — bárhonnét kináltassanak meg azokkal.

A korszellem e ragálya ellenében fölöttébb kínos a küzdelem. Konok és fásult az a fensőbb eszmék iránt, ki- ben ez megrögzött.

Talán az eszméltethetőknél használhat valamit, ha figyelmökbe ajánlatik az előbbi idők erkölcsi állapotainak alapos bírálata. Ilyesekből a fogékony elme sok tanulság-

gal láthatja, minő ítélet érendi jövőben korunk gondolkodásmódját. — Elképzelhető, hogy utódaink nem fogják elmulasztani mindannak éles megrovását, a miből rájuk súlyos szenvedések háramlanak. — Nem fogják-e számba venni az üdvös teendők mulasztásait, s a szellemi érdekek iránti közönyt is? — Méltó dolog a multak oly tükrébe tekintgetni, melyből jelenünk, sőt jövőnk is tanulságosan mutatkozik. Ilyenek különösen az erkölcsi romlások okait mélyebben vizsgáló s alaposabban taglaló művek. — Nem a gúnyiratokra gondolok, melyekben vagy az elmésség torzít, vagy az epés szenvedély tuloz, hanem a higgadt vizsgálódás nyomán kelt észleletekre. A többi közül csak Osterwald Fr. J.-nak magyarul 1745. Debreczenben kiadott e című iratát említem itt: »A keresztyének közt ez idő szerint urakodó romlottságnak kutfejeiről való elmélkedés.« Feleink közül is sokakat meghökkenthetnének e beható eszmélődések, melyek írója pedig a »szabad vizsgálódás« terén áll.

Most, midőn a »föld savának« megizetlenedése s elsótalanodása is nem ritka eset már, egyebek közt bizony jó lenne itt is, ott is figyelembe venni az afféle intéseket, minőket p. e mű tartalmaz »a keresztyénység felől való hamis vélekedésekről, a romlottság mentegetésére használt színes okokról, a sz. irással való visszaélésről, az egyházi fenyték hiányairól, rossz példaadásról, hibás nevelésről stb. különösen a gonosz könyvekről, melyek sokasága u. m. »a veszettségnek fentartását tagadhatlanul fellelte igen segíti.« (I. II. szakasz 7-ik kutfő 271. l.)

XIV. Midőn egyrészt a művelődés-történelem tanulmányozása, másrészt a modern társadalomnak elnyeléssel fenye-

gető örvényei oly sűrűen emlegettetnek, valóban érdemes volna ilyeseket részletesebben ismertetni, s a napjainkban fölhangzó panaszokkal egybevetve mind erősebben visszhangoztatni.

E mindent szavazatra bocsátgató korban talán a józanítók gondosabb számbavétele is nyomhatna valamit a latban. Legalább a jobbra hajlókat bátrabbakká erősíthetné, tömörödre ösztönözhetné. — Ezzel is gyarapodnék a jóakaratuak vigasztalódása s kevesbednék a jövő előtti nagy számadás terhe.

Hogy sok tekintetben sujtandja a jövő bírálata e korszellemet, mely annyi magas becsű birtoknak lőn rossz gazdája, — azt csekély előrelátással is tudhatni. De kétségkívül legsúlyosabb lesz a reá nehezédő vád a valláserkölcsiség szempontjából; mert — nem méltatván azon nagybecsű biztosítékokat, melyek leginkább a hiterkölcsei alapu jellemzilárdságban s feddhetlen becsületességben keresendők s lelhetők, — felettébb sokat helyezett a tüntetésre, a tehetségek látszatára, az ámitásra.

Igy okozta e váltig tüntető, alakoskodó korszellem, hogy csakugyan »minden műve tünő,« mintegy varázs jelenet, kápráztató tünemény, melyek rövid ámitásai csak az utófájdalmakban fogják nyomaikat maradandósítani. — Nagy csapás az elvekre, ha eredményeik elítélik. — S mily súlyosan sínli már e nemzedék is a lázrohamos új korszak »boldogítását!« — Hány leverő jelenség bizonyítja újra ama régi igazságot, miszerént: »vis consilii experts mole ruit sua stb. (Horat.)

XV. Azonban míg így a »forgó viszontagság járma alatt nyögünk,« a fensőbb hatalom gondoskodik arról, hogy a mulékonyság enyészete közt is tovább tenyésztesse az örök értékűt, melynek megromolhatlan magvai, — habár a nagy

pusztulás alatt mélyre vonultan — folyton tovább fejlenek s míg a rontás és romlás termékeit a fölkeltett vihar polyvaként szórja szét, vagy kórhadt anyagként rothasztja el az idő viszontagsága, addig a valódi élet gyümölcseit természetű gyökök s törzsek ujuló erőben gyarapodnak.

»Habet has vices conditio mortalium, ut adversa ex secundis, ex adversis secunda nascantur, occultat utrorumque semina deus, et plerumque bonorum malorumque causae sub diversa specie latent.« (Plin. Panegy. V.)

Igen, rejlenek, de fejlenek is, és fejlődve küzdenek, miként az élet és halál, az éltető és életlő elemek vívnak, míg rendeltetésük célja úgy kívánja.

Az oszlás elemei egymás elleni küzdelmökkel közvetítik a jobba alakulást. S van úgy, hogy a mi rosszul alkalmazva ártott, jobb alkalmazással használ.

A megszüditett tudomány, a megvesztegetett művészet s egyéb mivelődési tényező föleszmélve, szégyenletes lealáztatásától visszariadva, legalább becsérzete által buzdul nemesb célja felé, hogy ismét a tisztább s fensőbb szellemi érdekek javára munkálhasson.

Ily vigasztaló jelenségeknek nem volnánk teljes hiányában, habár valóban csak keveselhető az még a kellőhöz képest. *Remedia tardiora sunt, quam mala.* (Tacit. *Agricola* 3.)

Minden nemesebb szervezet zokon sinli a miasmákkal terhes, rekkenő légnymást. — Hogy ne esnék a fensőbb szellemvilággal szövetséges lélkeknek nehezőkre a fölka-vart salak mirigye?

A cél tudatos gondolkodás, az eszményi sovárgásu érzelm menekülést ohajt e »Sturm und Drang«-féle forrongás zürzavarából s kábitó zajából, tisztább légkör után eped. — A jóra való izlés undorral fordul el az émelyítő

természet-ellenestől s visszaandalog az egyszerűbb valódihoz. (*Naturae sequitur semina quisque suae.*)

Nem erre mutatnak-e a multakat mind serényebben buvárló kutatások s helyesebben méltányló ismertetések és az ezek nyomán vetélykedő művészi alkotások?

Multa renascuntur, quae iam cecidere, cadentque, quae nunc sunt in honore ... (*Horat. ars poet.*)

XVI. Azok a műemlékek, melyekre a hamis tudomány s álműveltség oly sokáig ráfogta, hogy a sötét tudatlanság szüleményei, ime már mindinkább mérvadó példányai a nemesülő műizlésnek s hol gondos megújítással, hol versenyző utánzással nyerik tekintélyesítettésüket! — Roppant mérvű a buzgalom és áldozat, melyet a valódibb művelődés, a komolyabb haladás előmozdítói ez irányban tanúsítanak.

Nem a korszellem jobbra terelését jelzi-e e nagy törekvés?

Nálunk alantabbiaknál csak gyöngé szürkületkint mutatkozik ez még; csak itt-ott veszik észre a fölöttébb megsűrített köd miatt, hogy a valódi cultura magaslatain már más jeladások vannak irányzatul kitűzve. — A sokaság a maszlagos áramlattól bódítva még váltig rajong, csörtet lidérczei után s fontos érvként hánytorgatja, hogy egyes fönnebről leszédülteket is övéi közé számíthat.

Mind e mellett az eszméltető törekvésnek nem vagyunk hiányában.

Im az őszinte buvárlat hivei szorgalommal kutatják régebbi művelődésünk okmányait, élénkebben ismertetik az egykori szellemnagyaink iránt kegyeletre serkentő emlékeket s üdvösen intő szellemi hagyományokat! — Másrészt a szomorító tapasztalatok is mélyebben térítik lelkün-

ket belvilágába s a multak szent emlékeihez enyhülés és okulás végett.

Ily eszméltető hatások között, hogyne erősbödnének s emelkednének bensőbb érzelmeink? — Midőn sz. István és sz. László szellemalakjait immár a tudomány és művészet méltóbb törekvései is mind fönségesebb s meghatóbb módon tüntetik elénk, lehetlen, hogy szívünk ez aggasztó viszonyok közt sokkal hőbb érzelmekre ne gerjedjen nemzetünk e nagy jótevői iránt, és hogy az irántuk ápoltság kegyelet, melyet az egyház magas tekintélye már századok előtt szentesített, ne igyekezzék hálatartozását áldozatos buzgalommal is tanusítani. — Régi vallomás, de mostanra is szól, hogy »cum res trepidae, reverentia divum nascitur« (Sil. Ital. 7. 88.) Nyomasztó viszonyok üdvös hatásuak.

XVII. Ily érzelem volt az, mely a dicső szent királyaink iránti tiszteletet élő s elevenítő emlékekkel is igyekezett felújítani oly korban, midőn az új áramlat a multunkkal való szakításra biztatott, és a kegyelet ápolását gunyolva mindattól elidegeníteni iparkodott, a mi nemzeti létünk legbiztosabb alapja, mondhatni főfeltéte. — Az ellenhatás mélyebb kegyeletre intett. — Azon busító időben volt ez, midőn nálunk is (Tacitus szavaival szólva) »arae suprema victis solatia« voltak. (Tac. Hist. 1. III. 84.) A vallás vigaszában kerestünk és nyertünk enyhülést.

Ezen indokokat ma még nyomosabban igazolják s erősítik azótai szomorubb tapasztalataink.

Vajjon mikép lehetne tehát, hogy most bágyadjon el azon lelkesültség, mely akkor oly nemes fellángolását tanusította ez éltető emlék iránt, mely dicső királyunk sz. László nevével jelezve a keresztény szellemü hazafiságnak jótékony buzgalmát tüzte ki feladataul s azt közel másfél évtizeden át jelentékeny sikerrel folytató?

»Nem, az nem lehet;« — sugja szivünkben a vallásosan hazafias érzelem, — »az nem lehet, hogy azon dicső név, mely hajdan őseinket diadalra lelkesíté, (l. Chronicon Dubnicense. Ipolyi A. kisebb m. I. 292. l.) ma a belső lelki élet ébresztésére hatástalanná váljék azok közt, kik őseik kegyeletét örökölve sok helyen ma is oltáraik őrei gyanánt látják templomaikban a két sz. király : István és László szobrait, s kik vajmi szomorú sorsát ismerik hazájoknak azon időből, midőn e dicsőültjeik emlékei iránt az elfajult utódok tiszteletlenséggel viseltettek vala! (l. Ipolyi k. m. I. 303—4.)

Nem, az nem lehet, mondják egyletünk buzgó hivei hogy sz. László királyunk tisztelete csökkenjen vagy csak némileg is halaványuljon a mostoha körülmények szorongatásai miatt, — sőt inkább épen most kell annak fokozódnia, midőn a bünös törekvések miatti veszélyek mind több és több okot adnak a tisztító kiengesztelésre.

A bukás örvényei felé sodortatott nemzetünknek nem csak hogy eddig ápolt vallásos buzgalmában nem szabad fogyatkoznia, hanem — ha létjogát nem akarja feladni, — bizony még sokkal inkább növesztenie s több irányban fejlesztenie kell azt. — Fejlesztenie kell kiváltképen azon valláserkölcsei szellemet, mely ez ádáz korszak ártalmaitól megóvjá, s önfentartására képessé tegye.

Erre intnek dicsőültjeink történeti emlékei s messze ható célzatai.

Hogyan eszközölhető ily törekvés alkalmasabban, mint oly vallásos szellemű társulatok által, melyek gyupontul szolgálhatnak az üdvös irányu érzelmeknek?

XVIII. Az újabb intézmények igen tág tért engedtek a társadalmi mozgalomnak s fölöttébb sokat vártak a különböző irányu consociatióktól. Mint látszik, az eredmény

cserben hagyja a szép reményeket. A czéltévesztő, érdekhajhászó törekvések az ártalmas szenvedélyek előnyére szerfölött kizsákmányolták a bőven engedett szabadságot, míg a leglényegesebb érték javára sokkal kisebb mérvben vétetik az igénybe.— Igy lón az értelmileg kiskoru társadalmunknak romlására. — Szívszaggató látvány, mennyire elfekélyesíté, minő sülyedésbe ejté e szabadosság erkölcsi állapotunkat!

Nem volna-e szivtelenség ezt közönnnyel túrnunk? Avagy elég legyen e bajok fölött csak gyáva panaszokkal sopánkodnunk?— Nem,— a jobb érzelmeknek elengedhetlen tartozásuk e megrendítő bajok orvoslására minden telhető eszközt felhasználni, — külön és egyesülten, közvetve és közvetlenül azok irtására munkálni, — de leginkább az erkölcsi erőknek a végetti egyesülését istápolni s elősegíteni. — Ez üdvös és fölöttébb szükséges teendő bizonyára kiválólag igényli a két sz. királyunk nevét viselő kath. társulat buzgalmának lehetőleg fokozását.

XIX. Mit tennének ily riasztó viszonyok közt nemzetünk dicsőültjei : szent István és sz. László ; elgondolhatni éltök cselekvéseiből, melyeket történelmünk méltán magasztal. Bizonyára befolyásuk s hatalmuk egész súlyával s erejével óvnák nemzetöket a mindenünnen környező veszélyektől ; főleg a hitetlenség mêtelyétől és ebből táplálkozó erkölcsi romlástól. — Mint fejedelmek kétségkivül az igazság és erély szigorát is éreztetnék. —

A nevéket viselő szerény társulatoktól, habár számosak ohajtását s akaratát egyesítik is, nem telhetik az, hogy szándékaikat olykép foganatosithassák. De az, hogy ama dicsók szellemi irányzatát lehető összerűségben fölleszteni s megvalósítani iparkodjanak, ez idő szerént hivatási feladatukul tekintendő. — Mert nem tehető fel, hogy igazán keresztény

szellemü egyletek csupán czégül tüzzék zászlaikra ily dicsoültek neveit, hanem azzal egyszersmind éltető eszmét buzdító példányt s megvalósítandó eszményt választának.

Tekintve már azon szájalomra gerjesztő viszonyokat, melyeket főnebb habár csak »per summos apices« érintettem, s tekintve azokkal szemben a kath. ker. szeretet nagyszerű missióját, vajjon nem leginkább a két sz. király nevét viselő társulatnak frigyessül buzgalmától várható-e, hogy intensiv gyarapodásuk által egyéb külön irányzatu, de hiterkölcsi tényezők egyesülésére is lendítőleg hasanak?

Tehetnék ezt, ha azisteni és erkölcsi erények: a hit, remény és szeretet s az ezekből sarjadó igazság mértékletesség, bölcsesség, és lelki erősségnek a társadalmi életben mindinkábbí ápolását oly módok ajánlgatásával elősegítenék, minőkre több példa lelhető most is a vallásosabb népeknél, meg a multakban is. — Hazánkban is léteztek ily zajtalanul, de üdvös sikerrel munkált vallásos egyletek már a múlt században. — Nem egy templom nyerte így fölépülését, vagy fölszereltetését s kidiszítését, és számos testi és lelki gyámolítás és irgalmi jótékonyág gyakorlása eszközöltetett ez uton.

És mit mondjunk a mértékletességet előmozdítani törekedett társulatról? — Sajnos, épen akkor szünt meg e buzgalom, midőn leginkább lendülnie kellett volna!

Bizony a fényüzés, pazarlás, káromkodás, dobzódás és egyéb szertelenkedés és förtelmeskedés ellen is vajmi üdvös volna társas szövetkezés által hatni, s általában mind az ellen, a mi népünknek s nemzetünknek öldöklő mirigye.*) — Ut tandem bona causa triumphet.

*) Ily irányzatú szellemi munkásság fejlesztésére nézve sok üdvös eszme s tanács lelhető e czimü iratban: »Tájékozás a szegény»

XX. Ime, ha csak futó pillanattal tekintünk is szét, mennyi hiánytűnik szemünk elé, melyet a valódi szeretet buzgalmának kellene megszüntetni, vagy lehetőleg kevesbitni.

Ezekben lelik jobbaink a főbajok okait, de egyszerűsmint a szeretet-buzgalom nagy indokait. — Ezek növelik legsúlyosb aggodalmaikat s jobbért esengő ohajtásaikat.

Részemről csak gyöngé kifejezéssel tolmácsolhattam azon érzelmeket, melyek lelkesebbjeink sziveiben lángolnak; de a valót híven akartam jelezni. Forrón ohajtom, hogy az itt érintett eszmék mentül hathatósabb kifejezést nyerjenek azok által, kik a szó hatalmával kiválóbbak, hogy a zsibbadt érzelmeket is felköltvén, üdvös sikert eredményezzenek.

Fogadja a mt. közgyűlés hálaérzetem nyilvánítását szives figyelemért.

Dicsérjük az Üdvözítőt ne csak szóval, hanem dicsőítjük tevékeny buzgalommal is. — Áldjuk dicső sz. Lászlónk emlékét s ápoljuk szívünkben az ő szellemét anyaszentegyházunk s hazánk javára.

ügy terén, a szegények barátjainak szívelésül közrebocsátá egy veszprémmegyei rokonérmű pap. (Veszprém, 1863.) — Vajha többen megszívlelték volna, vagy legalább most vennék figyelembe mindazok kik jóakarólag a takarékoság, munkásság s különösen a népnevelés sürgetése által is ohajtják a társadalmi bajokat kevesbiteni. — Ily buzgalom sikeresítését czélozza a becses füzetke.

... и
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..

... ..
... ..
... ..
... ..

XX:

